

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНИХ НАВИЧОК У
ДІТЕЙ ІЗ АУТИЗМОМ»**

Виконала студентка
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Бактідан Ірина Петрівна

Керівник:

Сербалюк Ю.В. кандидат історичних наук,
доцент

Рецензент:

Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент

м. Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні основи формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом	7
1.1. Клініко-психологічна характеристика дітей із аутизмом.....	7
1.2. Санітарно-гігієнічні навички та їх формування у дітей дошкільного віку.....	26
1.3. Особливості соціально-педагогічної роботи з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом.....	32
Розділ II. Діагностика та опис методики формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом дошкільного віку	43
2.1. Діагностика сформованості санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом дошкільного віку.....	43
2.2. Організація та змістове наповнення роботи реабілітаційного закладу з дітьми із аутизмом.....	52
2.3. Проектування і організація індивідуальних занять з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом.....	57
2.4. Рекомендації батькам щодо організації роботи з формування санітарно-гігієнічних навичок у дошкільників з аутизмом.....	67
Висновки	74
Список використаних джерел	78

Вступ

Актуальність дослідження. З-поміж викликів, що постали перед суспільством, надзвичайно гострим є забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей, а особливо тих, хто потребує спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості у форматі підготовки до соціальної інтеграції. Означена проблема стосується всіх дітей з порушеннями у розвитку, зокрема дітей з аутистичним спектром порушень, виховання яких, важким тягарем лягаючи на плечі батьків, обтяжується й тим, що численний громадський загал, неадекватно сприймаючи аутичну дитину, створює автономізацію її родини у соціумі. Батьки не розуміючи до кінця, що діється з їх дитиною, і маючи образу на лікарів, які, як правило, складають негативні прогнози щодо подальшого розвитку дитини, шукають допомогу у нетрадиційних методиках, втрачаючи поза тим час на кваліфіковану психолого-педагогічну корекцію.

Різноманітна і яскрава картина афективних проблем і вторинних захисних установок таких дітей: відхід від контакту, негативізм, стереотипність, страхи, агресивні і аутоагресивні прояви часто маскують існування виражених можливостей у засвоєнні ними адекватних форм соціальної поведінки. Так, досить пізно і з великими труднощами складаються елементарні навички повсякденного життя, набуті вміння мізерно використовуються у інших умовах, у кращому разі їх перенесення супроводжується постійним заохоченням з боку дорослого. Дитина виявляє нездатність самостійно користуватися наявними знаннями і вміннями. Таким чином, формування санітарно-гігієнічних навичок як і самостійності у дітей з аутизмом вкрай ускладнене, хоча і необхідне. У зв'язку з порушеннями комунікативної сфери у дітей практично не утворюються спонтанні спроби наслідування дорослих як і інтерес до їх діяльності. Сюжетно-рольова гра як метод і засіб впливу має цілий спектр труднощів у: організації, ініціативі, інтересі, наслідуванні, перенесенні, трансформації, поступовому ускладненні і зміні. Саме тому цих дітей доводиться тривалий час навчати елементарним санітарно-гігієнічним

навичкам.

Виходячи з аналізу спеціальних літературних джерел та вивчаючи наукову спадщину дослідників, які докладно описали аутизм як спектральне порушення (Г.Аспергер, Л.Гілберг, Л.Каннер, Г.Пілерс, М.Руттер, О.Баєнська, В.Башина, Д.Ісаєв, В.Каган, К.Лебединська, В.Лебединський, Д.Шульженко, М.Ліблінг, М.Матвєєва, С.Миронова, С.Мнухін, О.Нікольська, К.Островська, Г.Сухарева, В.Синьов та ін.), доходимо висновку, що проблема існує і залишається актуальною.

Робота з розвитку санітарно-гігієнічних навичок надзвичайно важлива також для допомоги сім'ї, яка виховує дитину з аутизмом. Величезне емоційне навантаження, що лежить на близьких, як правило, посилюється багаторічною напругою. Близьким часто легше здійснювати догляд (патронаж), ніж брати на себе формування санітарно-гігієнічних навичок. Проте, у цьому випадку складаються стереотипи гіперопіки, що починає перешкоджати соціальному розвитку дитини. Необхідна розробка форм соціально-педагогічного втручання, які дозволять допомогти подолати ці труднощі.

У зв'язку з цим представляється актуальним розглянути методи і прийоми формування санітарно-гігієнічних вмінь дітей з аутизмом, визначити умови їх успішного використання.

Мета дослідження – виявлення стану сформованості та розробка і апробація методів і умов соціально-педагогічної роботи з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: стан розвитку санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом потребує спеціальної соціально-педагогічної роботи.

Об'єкт дослідження: санітарно-гігієнічні навички дітей з аутизмом.

Предмет дослідження – формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати теоретичні основи сутності порушення та соціально-педагогічної роботи з формування санітарно-гігієнічних навичок у

дітей з аутизмом.

2. Визначити особливості сформованості санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом дошкільного віку.

3. Розробити і реалізувати серію корекційно-розвивальних занять з дітьми з аутизмом дошкільного віку з формування санітарно-гігієнічних вмій та навичок.

4. Розробити рекомендації батькам з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом.

5. Сформулювати висновки проведеного дослідження.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, констатувальний експеримент, аналіз документації, спостереження, бесіда, проектування, узагальнення результатів.

Дослідження спирається на досвід, накопичений у вітчизняній корекційній психопедагогіці, уявленнях про те, що первинна «дефіцитарність» викликає порушення формування соціальної поведінки, що перешкоджає психічному розвитку. Корекційна робота у цих традиціях розуміється як наближення дитини з порушеннями у розвитку до нормальних (адекватних) форм поведінки. Шлях до самостійності лежить у руслі взаємодії дитини і дорослого і проходить через спільну та окрему діяльність у процесі навчання санітарно-гігієнічним вмінням у щоденному житті та під час педагогічно контрольованої діяльності.

Основою для роботи є традиційний комплексний підхід до навчання і виховання дитини з порушеннями у розвитку, що спирається на розуміння єдності процесу когнітивного та афективного розвитку; розгляд соціально-побутового виховання у зв'язку з культурним розвитком та емоційно-смысловим контекстом навчання.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть враховуватись при створенні корекційних програм, рекомендацій стосовно навчально-виховної роботи з дітьми з аутизмом та співпраці з їх батьками.

База дослідження: комунальний заклад Львівської обласної ради «Навчально-реабілітаційний центр І-ІІ ст. «Мрія» інтенсивної педагогічної корекції (дошкільне відділення).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Висновки

У результаті проведеного аналізу літературних джерел були визначені особливості дітей із аутизмом, серед яких: несформованість соціальних, комунікативних і мовленнєвих навичок, відсутність їх соціального використання; порушення у структурі рольових та соціально-імітаційних ігор; низька синхронність у спілкуванні; недостатність гнучкості мовленнєвого висловлювання; відносна відсутність творчості та фантазії у мисленні; відсутність емоційної реакції на вербальні та невербальні спроби інших людей спілкуватись з дитиною; порушене використання тональності та виразності голосу для модуляції спілкування; відсутність супровідної жестикуляції, яка несе функцію посилення та допоміжного значення при мовленнєвій комунікації.

Говорячи про основні симптоми аутизму, слід назвати труднощі у спілкуванні і соціалізації, нездатність до встановлення емоційних зв'язків, порушення мовленнєвого розвитку, проте слід зазначити, що для аутизму характерним є порушений розвиток всіх сторін психіки: інтелектуальної і емоційної сфер, сприймання, моторики, уваги, пам'яті, мовлення.

Для реалізації практичної частини дослідження було обрано 3 дитини дошкільного віку з аутизмом (5 річного віку). Паралельно вказано що у всіх трьох дітей порушення розумового розвитку легкого ступеня, хоча за спостереженнями та за результатами дослідження суб'єктивно рівень розвитку ближче до помірного ступеня порушення інтелектуального розвитку.

Для досліджуваних дітей характерний низький рівень інтеграції соціальної, емоційної і комунікативної поведінки; модуляції поведінки відповідно до соціальної ситуації слабо виражені; якісні порушення у спілкуванні виступають у формі недостатньої пластичності, експресивності мовлення, неможливості організувати свою ігрову діяльність з предметами; не використання предметів-замінників, низька синтонність (здатність людини перебувати в гармонії з навколишньою реальністю). У досліджуваних дітей проявляються нервозність і страхи. Стереотипність поведінки виражається у

негативізм по відношенню до нових видів діяльності, мовленнєвих кліше і повторах, є також моторній стереотипії.

Ситуація з миттям рук і вмиванням складна. Окремі елементи навички сформовані, але тільки частково (не вимикають воду, то беруть то не беруть мило, або беруть якщо дають у руки, намилюють тільки одну сторону долонь, злегка змочують обличчя, не знімають з гачка рушник, а простягають за ним руку, якщо в руки дадуть то обличчя витруть тощо).

Навички користування туалетом сформовані, але недостатньо. Діти не змивають за собою, можуть не користуватися туалетним папером.

Рівень розвитку санітарно-гігієнічних навичок дітей з аутизмом низький і не відповідає віку: не володіють навичкою полоскання рота; миття рук і вмивання; недостатньо сформовані навичками користування туалетом; виявлена низька мотивація батьків дітей до формування санітарно-гігієнічних навичок, позиція гіперопіки.

Узагальнюючи вищесказане, слід зробити наступні висновки:

- своєчасна поява у дітей санітарно-гігієнічних навичок є відображенням їх адекватного розвитку та початкової соціалізації;
- формування санітарно-гігієнічних навичок – невід’ємна частина виховного процесу;
- соціально-педагогічна робота з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом здійснюється одночасно у двох напрямках: з власне дитиною і з її оточенням (батьками);
- до числа основних умов успішного формування санітарно-гігієнічних навичок відносять: раціонально організований побут, чіткий режим дня, педагогічне керівництво дорослих;
- основні методи і прийоми формування санітарно-гігієнічних навичок: особистий приклад дорослих, безпосередня освітня діяльність, формування знань, розуміння санітарно-гігієнічних норм, показ, пояснення, заохочення, бесіди, вправи, дидактичні ігри, потішки, вірші, прислів’я, приказки, ігрові прийоми, вікторини, розваги, прийом повторення дій.

- в роботі з сім'єю, в залежності від стану сім'ї та важкості порушення, виправдане застосування наступних технологій: проблемно-орієнтована модель, психосоціальний підхід, патронаж;

- існує кілька популярних методик що навчають дитину азам самообслуговування та санітарно-гігієнічних вмінь зокрема: програма корекційної роботи «М'який старт», заснована на ідеї, що діти найкраще засвоюють навички під час активної діяльності, яку планують і здійснюють самостійно; «Поведінкова терапія», коли дорослий не намагається давати ініціативу дитині, а досить жорстко керує її діяльністю.

- вітчизняний підхід до формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей з аутизмом спирається на необхідність емоційного контакту у тісному зв'язку з спеціальним навчанням.

- при формуванні санітарно-гігієнічних навичок у дітей із аутизмом необхідно спеціальне, індивідуальне навчання, в якому рівноправно поєднуються навчання, виховання і розвиток.

- формування санітарно-гігієнічних навичок дітей дошкільного віку з аутизмом буде здійснюватися успішно за наступних умов: будуть вивчені та враховані психологічні особливості дітей, особливості їх соціально-побутової адаптації та соціалізації; соціально-педагогічна робота з формування санітарно-гігієнічних навичок у дітей буде включена в емоційно-смісловий контекст повсякденного життя дитини.

- відбулися позитивні зміни на шляху формування санітарно-гігієнічних навичок: покрокове скорочення допомоги; позитивний підсумок порівняння даних первинної діагностики з подальшою; встановлення партнерських стосунків між педагогами і батьками, діалогу у обговоренні роботи за програмою;

- у загальному вигляді рекомендації батькам можуть носити наступний характер:

1. Дотримуватися чіткого режиму життя дитини і сім'ї в цілому.
2. Підтримувати емоційно теплі стосунки.

3. При навчанні дитини використовувати схеми і моделі.
4. Навчитися аналізувати поведінку дитини з метою визначення вербальних і невербальних сигналів.
5. Використовувати тактильний контакт, але не наполягати на ньому у разі відмови. Не залишати свої спроби.
6. Спіратися на можливості і здібності дитини, використовувати їх для розвитку.
7. Викорінювати причину страхів дитини, продумувати способи перемоги над страхом.
8. Все нове у життя дитини вводити поступово, дозовано.
9. У момент спалахів агресії тримати себе в руках.
10. Приймати особливості своєї дитини, викорінювати в собі почуття провини.

Зменшення тривожності, упорядкування поведінки аутичної дитини сприяє організація життя за чітким розкладом, розпорядку дня, існування сімейних традицій і звичок, коли послідовність подій передбачувана. Повторюючи день у день розпорядок дня, дорослі промовляють разом з дитиною вранці і ввечері, що будуть робити сьогодні, що вдалося зробити, що планують на завтра. Допомогти дитині засвоїти загальний розпорядок дня може розклад (режим дня) у вигляді фотографій або малюнків, на яких вона їсть, готується до сну, одягається і т.д.

Поєднання чіткої просторової організації, розкладу, ігрових моментів може помітно полегшити формування у дитини з аутизмом навичок побутової поведінки, надбання самостійних умінь, сприяє формуванню позитивних рис поведінки, зменшення аутичних проявів і інших порушень розвитку.

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Педагогика, 1982. – 182 с.
2. Буфетов Н.М. Нравственное воспитание во вспомогательной школе. – Алма-Ата: Мектеп, 1988. – 88 с.
3. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи: Записки дет. психиатра: Кн. для учителей и родителей. – М.: Просвещение, 1988. – 207 с.
4. Возрастные возможности усвоения знаний /Под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М.: Просвещение, 1996. – 444 с.
5. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе /Под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
6. Воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей и воспитателей. (Из опыта работы) /Под ред. В.Ф.Мачихиной. – М.: Просвещение, 1980. – 62 с.
7. Галятовський І. Ключ розуміння /Підг. І.П. Чепіга. – К.: Наук. думка, 1985. – 444 с.
8. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. – К.: Вища школа, 1985. – 326 с.
9. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод, зб., вип. 8. / за ред.: В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Наук, світ, 2006. – 350 с.
10. Зверева І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів: Метод. Посібник. – ІСДО, 1995. – 156 с.
11. Зіновіїв К. Вірші. Приповісті посполиті. – К.: Освіта, 1971. – 212 с.
12. Зюбин Л.М., Хранцова А.Д.. Подготовка учащихся к дому и семье. – К., 1985. – 96 с.
13. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
14. Келли Г.Ф. Основы современной сексологии. – Спб: Питер, 2000. – 896 с.

15. Кле М. Психология подростка: (Психосексуальное развитие): Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.
16. Кобылецкая В., Ячевский А. О мальчиках и девочках: Пер. с польск. – М.: Просвещение, 1991. – 128 с.
17. Ковалець І. В. Порівняльне вивчення розуміння емоції дітьми з аутизмом / І. В. Ковалець // Дефектологія. – 2003. – № 2. – С. 57-61.
18. Ковалёв С.В. Воспитание и самовоспитание. – М.: Мысль, 1986. – 187 с.
19. Ковалёв С.В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: Тесты, опросники, ролевые игры. – М.: Просвещение, 1991. – 143 с.
20. Колупаева А.Н. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития: монография / А.Н. Коноплева, Т.Л. Лещинская, – Мн.: НИО, 2003. – 293 с.
21. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом “Розквіт” / Т.В. Сак, Т.В. Скрипник, М.В. Щебрик. – К.: Основа, 2013. – 211 с.
22. Кон И.С. Ребёнок и общество. – М.: Наука, 1988. – 171 с.
23. Константинов Н.А., Медынский Е.Н., Шабаетова М.Ф. История педагогики. – М.: Просвещение. – 1974. – 447 с.
24. Корчак Я. Как любить ребёнка: Кн. о воспит.: Пер. с польск. – М.: Политиздат, 1990. – 493 с.
25. Костів В.І. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина. – Івано-Франківськ, 1996. – 196 с.
26. Костяшкин Е.Г. Индивидуальная работа в школе с трудными подростками. – М., 1971. – 217 с.
27. Кочерга О.В. Психологія дітей з особливими потребами / О.В. Кочерга. – К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2012. – 101 с.
28. Красовский А.С. Будущий муж и отец. – Минск: Народна асвета, 1986. – 77 с.
29. Крет Я. В. Ранняя диагностика та корекція психомоторики дітей з аутизмом / Я.В. Крет, Н.Г. Байкіна; за ред. О.В. Гаврилова: збірник наукових

праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: Вип. 10. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 346 с. – С. 256-264.

30. Критерії моральної вихованості молодших школярів /За ред. І.Д. Бежа, С.Д. Максименка. – К.: Педагогіка, 1989. – 93 с.

31. Леви В.Л. Нестандартный ребёнок. – М.: ЦПП, 1992. – 225 с.

32. Ле Шан Э. Когда ваш ребёнок сводит вас с ума: Пер. с англ. – М.: Педагогіка, 1990. – 272 с.

33. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: Учебн. пособ. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.

34. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.

35. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Радянська школа, 1972. – 260 с.

36. Матвеева Е.И., Панкова О.Б. Критериальное оценивание в начальной школе / Е.И. Матвеева, О.Б.Панкова. – М.: Вита-Пресс, 2011. – 168 с.

37. Мир детства: Младший школьник /Под ред. А.Г. Хрипковой. – М.: Педагогіка, 1988. – 272 с.

38. Миронова С.П., Матвеева М.П. Реалізація індивідуального підходу до дітей з вадами інтелекту у процесі навчання. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2001. – 28 с.

39. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П. Миронова – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.

40. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – 204 с.

41. Основні принципи організації лікувально-корекційної роботи в спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції: Метод. рек. /Укл. М.В. Рождественська. – К.: ІСДО, 1995. – 56 с.
42. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги / К.О. Островська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 215 с.
43. Подласый И.П. Педагогика начальной школы: Учебн. пособие для студ. пед. коллегий. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 400 с.
44. Рыков С.Л. Гендерные исследования в педагогике // Педагогика. – 2001. – №7. – С. 17-22.
45. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. 2-ге вид., доп., зі змінами. – Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 317 с.
46. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до років “Віконечко”/ Т.В. Сак та ін. – К.: Основа, 2013. – 107 с.
47. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника М.: Просвещение, 1979. – 192 с.
48. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143 с.
49. Спиноза Б. Этика. – М.: АСТ, 2001. – 336 с.
50. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. – К.: Радянська школа, 1975. – 235 с.
51. Титаренко Т.М. Я – знакомый и незнакомый. – К.: Радянська школа, 1991. – 240 с.
52. Флейк-Хобсон К., Робинсон Б.Е., Скин П. Развитие ребёнка и его отношений с окружающими. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993. – 511 с.
53. Шохін З. Мальчики из чужого подъезда. М.: Знание, 1974. – 96 с.
54. Шульженко Д.І. Особливості побудови діагностико-прогностичних програм для аутичних дітей / Д.І. Шульженко // Корекційна педагогіка: вісник

Української асоціації корекційних педагогів. – 2007. – С.156-162.

55. Шульженко Д.І. Особливості процесу супервізії в роботі з аутичними дітьми / Д.І. Шульженко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: тези доповідей / за ред. П.Н. Таланчука. – К.: Університет “Україна”, 2008. – С.49-72.

56. Шульженко Д.І. Корекція самоконтролю поведінки при аутистичних порушеннях у дітей / Д.І. Шульженко // Корекційна педагогіка: вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2009. – 372 с. – С. 360-368.

57. Шульженко Д.І. Корекційний розвиток аутичної дитини: книга для батьків та педагогів / Д. І. Шульженко, Н. С. Андрєєва. – К.:Основа, 2011. – 294 с.

58. Яковлєва Л.М. Психологічний супровід дітей-аутистів / Л.М. Яковлєва. – К.: Редакція, 2013. – 210 с.

59. Ячевский А. На пути к зрелости: Пер. с польск. – М.: Профиздат, 1992. – 124 с.